

I.V. ПІЛАБОВИЧ
(Ужгород)

ЧИСЛОВА СЕМАНТИКА МАТЕРІАЛЬНО-РЕЧОВИННИХ СУБСТАНТИВІВ СЛОВАЦЬКОЇ МОВИ

УДК 811.162,4'367.62

Пілабович І.В. Числова семантика матеріально-речовинних субстантивів словацької мови; сторінок 15; кількість бібліографічних джерел – 18, мова українська.

Анотація. У статті розглянуто субстантиви матеріально-речовинного значення, проаналізовано структуру їх числового оформлення, виокремлено матеріально-речовинні субстантиви, що вживаються в однині, та матеріально-речовинні субстантиви, що вживаються в множині.

Ключові слова: матеріально-речовинні іменники, *singularia tantum*, іменники плюративи, форма однини, форма множини, категорія числа.

У лінгвістичній літературі віддавна спостерігається науковий інтерес до матеріально-речовинних субстантивів. Найвні як у сучасній, так і у вітчизняній науці факти дозволяють стверджувати, що такі іменники є давніми назвами й відображають спосіб пізнання людини, поступовий перехід від конкретно-предметного сприймання навколишнього матеріального світу до здатності людського інтелекту робити узагальнення, висновки. Проте, у словацькому мовознавстві немає окремих праць у яких було б описано процес формування матеріально-речовинних іменників, числову семантику чи визначено чинники, що впливають на їх продуктивність. У більшості випадків мовознавчі дослідження матеріально-речовинних іменників щодо граматичної категорії числа мали суто локальний характер – граматисти обмежували сферу дослідження переліком матеріально-речовинних субстантивів. Так, Морфологія словацької мови [14], Сучасна словацька мова [15] подають лише інформацію та перелік матеріально-речовинних іменників, які відносяться до *singularia tantum* чи *pluralia tantum*.

Таким чином, недостатнє вивчення числової семантики матеріально-речовинних іменників щодо граматичної категорії числа і зумовили актуальність теми пропонованого дослідження. Мета нашого дослідження полягає у виявленні та дослідженні числової семантики матеріально-речовинних субстантивів словацької мови. Об'єктом дослідження є матеріально-речовинні субстантиви зафіксовані нормативними словниками словацької мови.

Виокремлення лексико-граматичного розряду матеріально-речовинних іменників (*látkové-materiáliá*) зумовлене взаємодією граматичної категорії числа з поняттям нерахованості [8, с. 149]. Такі іменники позначають необчислювані референти, однорідні, недискретні за своїм складом речовини, матеріали, масу чогось, які можна поділити на частини, що зберігають влас-

тивості цілого та підлягають виміру, а не лічбі (речовини, матеріали, хімічні сполуки, продукти харчування, продукти життєдіяльності організму, залишки, відходи тощо) [11, 13]. Вони не утворюють корелятивних форми однини та множини, а репрезентовані або лише формою однини, або лише формою множини, наприклад: 1) *antipyretikum* / *антупірен*; *hodváb* / *шовк*; *chlieb* / *хліб*; *ibuprofén* / *ібупрофен*; *mlieko* / *молоко*; *paracetamol* / *парацетамол*; *piesok* / *пісок*; *voda* / *вода* (*singularia tantum*); 2) *kvasnice* (*pluralia tantum*). Кількісна характеристика цих іменників реалізується шляхом їх сполучуваності зі словами, які означають міру (*miligram* / *міліграм*, *kilogram* / *кілограм*, *tona* / *тонна*, *liter* / *літр*, *milimeter* / *міліметр*, *centimeter* / *сантиметр*, *metér* / *метр*, тощо), а також зі словами конкретного значення (*krabica* / *коробка*; *vak* / *мішок*; *flaša* / *склянка*; *šálka* / *чашка*, тощо), що виступають квантифікаторами маси. Наприклад: *Šálka kávy obsahuje priemerne 50 - 200 mg kofeínu* (MY Hornonitrianske noviny. Týždenník. Bratislava: Petit Press 10.09.2012); *Za kilogram propolisu Nemci platia 150 eur, kým rovnaké množstvo u nás stojí 33 eur* (SME. Víkend magazín. Bratislava: Petit Press 28.07.2012).

Маючи в мові вияв або лише у формі однини, або лише у формі множини, тобто репрезентуючи формальні класи *singularia* та *pluralia tantum*, речовинні іменники наділені потенційною можливістю заповнювати протилежну позицію, задану парадигмою категорії числа. Відповідно іменники однинної форми можуть утворювати форму множини, а множинної – форму однини. На практиці більш характерним виявляється утворення корелятивних форм множини одинними формами, що дало лінгвістам підставу стверджувати: “іменники *singularia tantum* слід означати як слова з потенційними формами множини, але звичайно репрезентовані лише формами однини” [7, с. 323]. Поряд із цим множинні форми типово не утворюють корелятив однини. Останній факт може бути пояснений тим, що семантика речовинності знаходить у формі множини більш питоме вираження: недискретність вияву речовини перегаується з множинним значенням.

У сучасній словацькій мові традиційно виділяють п’ять [15, с. 32] або вісім [17, с. 20] груп іменників з речовинним значенням та словниковою формою однини. На основі зібраного нами фактичного матеріалу матеріально-речовинних іменників та розгляду наявних класифікацій відповідно форм числа у словацькій мові, нами виокремлено таку класифікаційну схему матеріально-речовинних іменників з вихідною формою однини:

1. Назви продуктів харчування, страв, напоїв (*potraviny, tekutiny*): *chlieb, maslo, voda, káva, čaj, inui*.

2. Назви хімічних речовин (*chemické látky*): *kyslík, vodík, inui*.

3. Назви корисних копалин, мінералів, атмосферних явищ (*vykopné a využívané nerasty, minerály*): *uhlie, olovo, železo, inui*.

4. Назви текстильних, будівельних та інших матеріалів промислової продукції (*textilné, stavebné materiály a iné priemyselné výrobky*): *bavlna; cement; betón; inui*.

5. Назви рослин, овочів, зернових культур (*rastliny, zeleniny, obilie*): *harmanček, žihľava, inui*.

6. Назви продуктів функціонування організму: *krv, lyufá, mlieko, iníi*.

В ході нашого дослідження, окремі групи матеріально-речовинних сингулятивів доповнено конкретними підгрупами з метою упорядкування лексичного складу названих іменників та обґрунтування їх лексико-семантичної характеристики.

1. Назви продуктів харчування, страв, напоїв

Іменники назви продуктів харчування, страв та напоїв становлять численну підгрупу (150 лексем) виражених граматичною формою однини. Вони тісно пов'язані з назвами рослин, овочів, зернових культур, оскільки охоплюють назви харчових продуктів рослинного (*hrach, pohánka, fazuľa, olej, chren, cibula*, čaj, *cesnak*) чи тваринного (*tuk, mlieko, mäso, smotana, syr*) походження. А їхні вторинні значення реалізуються в назвах харчових продуктів, страв, приправ. Наприклад: *Mäso rozklepeme na tenké pláty a na každý uložíme plátok šunky a posypeme nasekanou vňat'ou a cesnakom* (Eva, 06/2011); *Kvasené uhorky a kyslá kapusta sú slovenskou klasikou* (SME. Víkend magazín. Bratislava: Petit Press 28.07.2012).

До назв продуктів харчування, страв, напоїв увійшли такі лексеми з первинним значенням “страва”, “напій”: *becon, slanina* / бекон; *bujón, vúvar* / бульйон; *bryndza* / бринза; *cesto* / місто; **čokolada** / шоколад; *dezert* / десерт; *džem* / варення; *džús* / сік; *horčica* / гірчиця; *hrach* / горох; *griláž* / грильаж; *guláž* / гуляш; *chlieb* / хліб; *eskimo* / **ескімо**; **jablková žemľovka** / шаурмотка; *jogurt* / йогурт; *kaša* / каша; *káva* / кава; *instantná káva* / розчинна кава; *mletá káva* / молота кава; *karičino* / капучіно; *kotrót* / відвар; *kečup* / кетчуп; *klobása* / ковбаса; *krupica* / манка; *kvas, kvások* / опара; *kysel'* / кисіль; *lahôdka, pochúťka* / делікатес; *limonáda, citronáda* / лимонад; *majonéza* / майонез; *margarín* / маргарин; *oblátka* / вафля; *otáčka* / підлива; *omeleta* / омлет; *ovocná pena* / мус; *ovocné želé* / мармелад; *parmezán* / пармезан; *paštéta* / паштет; *pečivo* / печеня; *pilaf, pilav* / плов; *piškóta* / бісквіт; *plnka* / фарш; *pohánka* / гречка; *polievka* / суп; *puding* / пудинг; *rafináda* / рафінад; *sirup* / сироп; *smotana* / сметана; *slanina* / солонина; *sušené marhule* / курага; *syr* / сир; *šašlyk* / шашилик; *vanilka* / ванілін; *vyšľahaný žltok s cukrom* / готель-мотель (гоголь-моголь); *zefyr, vápok* / зефір; *zmrzlina* / морозиво; *želé* / желе **та інші**.

Сюди зараховуємо і лексеми, які позначають різні види спиртових настоюнок, алкогольних напоїв: *aperitív* / аперитив; *brandy* (невідм.) / бренді; *bourbon* / бурбон; *koňak* / коньяк; *likér* / лікер; *pálenka* / паленка; *pivo* / пиво; *pinč* / пуни; *rom* / ром; *tequila* / текіла; **šampanské** / шампанське; *vermút* / вермут; *víno* / вино; *vodka* / горілка; *whisky* / віскі. Наприклад: *Skladá sa len z tých najlepších ingrediencií ako Finlandia vodka, broskyňový likér, brusnicový džús a pomarančový džús* (MY Trenčianske noviny. Týždenník. Bratislava: Petit Press 05.12.2011); *Mne rum, koňak, kvapku čierneho piva, štamprlík červeného vína ...* (MY Oravské noviny. Týždenník. Bratislava: Petit Press 14.05.2012).

Форма множини іменників цієї групи вказують на конкретні різновиди певної речовини: *solí* (sodné a draselné), *vody* (minerálne), *vína* (červené a biele)

[15, с. 33]. Наприклад: *Je to vynikajúci ročník tak pre biele, ako aj pre červené vína* (SME. Vzdelávanie. Bratislava: Petit Press 26.10.2011). У побутовому мовленні можуть поєднуватися з кількісними числівниками та словами, що мають значення точно окресленої кількості (*десяток, пара*). На думку сучасних мовознавців (J. Horecký; В.І. Дегтярьов, Н.Г. Озерова), такі словосполучення інформують не тільки про речовину, а й про її вміст у певному посуді (*банка, склянка, кружка, пляшка тощо*), який підлягає обчисленню: *три сути, два пива, чотири кави*.

Отже, іменники на позначення продуктів харчування, страв, напоїв охоплюють лексеми з первинним значенням “страва”, “напій”, що вживаються в однині. Форми множини іменників цієї групи мають вторинне значення конкретизації певної речовини. Наприклад, іменники плоративи із значенням речовинності представлені назвами продуктів харчування, що вживаються лише в множині (29 лексем): *anízky – гр., вид печева; bajgle – нім., заст. Братиславсткі макові чи оріхові рогалики; brézle – нім., кул. паніруваньні сухарі; bryndziaky, bryndzáky – рум., сленг., галушки з бринзою; cestoviny – макарони; cereálie – злаки; drobky – потрухи; droby – синонім до потрухи; držky – їжа приготовлена з рубця; džadky – діал., їжа з картоплі, муки і шкварками; pomfritky – фр., розм. картопля фри; vnútornosti – потрухи; kvasnice – дріжджі; čipsy – англ. чипси; čufry – тур., кул. балканський перець (приправа); debrecínky – розм. вид свинних сосисок; delfínky – гр. печиво до кави, вина, erdeple, erterple – нім., розм. картопля; filety – фр., кул. риби консервовані в олії; flaky – нім., розм. потрухи; lazanky – фр., кул. макаронна страва; lentilky – фр. кул. вид драже; rezance – кул. вермішель; sardely, sardelky – італ. консерви; sardinky – італ. сардина; viktualié – лат., книж. продукти харчування. Назви відходів виробництва здебільшого утворюють віддієслівні утворення множинної форми, а їх семантичне значення впливає із значення самої дії (8 лексем): *nedojedky – залишки від їжі; oprsky – діал., залишки від їжі; otruby – висівки; pilina* перев. *множина piliny тирса; pokrutiny – корм для тварин; vúčudky – заст., полова; vúčesky – спец., кужіль; odpadky – сміття.**

2. Назви хімічних речовин

Назви, що входять до складу цієї групи є недискретними іменниками *singularia tantum*. У словниках зафіксовано 180 лексем такого значення. А саме:

2.1. Назви хімічних елементів (110): *aktinium* / Актиній; *americium* / Америцій; *antimón* / Стибій; *argón* / Аргон; *astát* / Астат; *arzen* / Арсен; *bárium* / Барій; *berkélium* / Берклій; *berýlium* / Берилій; *bizmut* / Вісмут; *bohrium* / Борій; *bór* / Бор; *bróm* / Бром; *cér* / Церій; *cín* / Олово; *hliník* / Алюміній; *kadmiium* / Кадмій; *kalifornium* / Каліфорній; *chlór* / Хлор; *curium* / Кюрій; *kobalt* / Кобальт; *chróm* / Хром; *céziium* / Цезій; *med'* / Мідь; *dubnium* / Дубній; *darmstadtium* / Дармштадтій; *dysprózium* / Диспрозій; *erbiium* / Ербій; *einsteinium* / Ейнштейній; *európiium* / Європій; *fluór* / Фтор; *železo* / Залізо; *fermium* / Фермій; *francium* / Францій; *gálium* / Галій; *gadolinium* / Гадоліній;

germánium / Германій; *vodík* / Водень; *hélium* / Гелій; *hafnium* / Гафній; *ortuť* / Ртуть; *holmium* / Гольмій; *hassium* / Гасій; *jód* / Йод; *indium* / Індій; *irídium* / Іридій; *draslík* / Калій; *kryptón* / Криптон; *lantán* / Лантан; *lítium* / Літій; *lawrencium* / Лоуренсій; *lutécium* / Лютецій; *mendelevium* / Менделевій; *horčík* / Магній; *mangán* / Манган; *molybdén* / Молібден; *meitnerium* / Майтнерій; *dusík* / Азот; *sodík* / Натрій; *niób* / Ніобій; *neodým* / Неодим; *neón* / Неон; *nikel* / Нікель; *nobelium* / Нобелій; *neptúnium* / Нептуній; *kyslík* / Кисень; *osmium* / Осмій; *fosfor* / Фосфор; *protaktínium* / Протактиній; *olovo* / Свинець; *paládium* / Паладій; *prométium* / Прометій; *polónium* / Полоній; *prazeodým* / Празеодим; *platina* / Платина; *plutónium* / Плутоній; *rádium* / Радій; *rubídium* / Рубідій; *renium* / Реній; *rutherfordium* / Резерфордій; *ródium* / Родій; *radón* / Радон; *ruténium* / Рутеній; *síra* / Сірка; *skandium* / Скандій; *selén* / Селен; *seaborgium* / Сіборгій; *kremík* / Кремній; *samarium* / Самарій; *striebro* / срібло; *stroncium* / Стронцій; *tantal* / Тантал; *terbium* / Тербій; *technécium* / Технецій; *telúr* / Телур; *tórium* / Торій; *titán* / Титан; *tárium* / Талій; *túrium* / Тулій; *uhlík* / Вуглець; *urán* / Уран; *vanád* / Ванадій; *volfrám* / Вольфрам; *vápnik* / Кальцій; *xenón* / Ксенон; *ytrium* / Ітрій; *ytterbium* / Ітербій; *zinok* / Цинк; *zirkónium* / Цирконій; *zlato* / Золото.

2.2. Назви органічних, неорганічних речовин, складних неорганічних, органічних, біохімічних сполук (кислоти, оксиди, солі): *acetaldehyd* / ацетальдегід; *acetylcholin* / ацетилхолін; *aldehyd* / альдегід; *alkaloid* / алкалоїд; *amid* / амід; *amin* / амін; *amoniak* / аміак; *amónium* / амоній; *anilin* / анілін; *benzén* / бензол; *butylacetát* / бутилацетат; *defoliant* / дефоліант; *dušitan* / нітрит; *fenol* / фенол; *fibrin* / фібрин; *formaldehyd* / формальдегід; *hexán* / гексан; *hexóza* / гексоз; *hydrát* / гідрат; *hydroxid* / гідроксид; *glykogén* / глікоген; *chitin* / хітин; *chlorál* / хлорал; *chlorid* / хлорид; *chlórpičkin* / хлорпікрин; *cholesterol* / холестерин; *cholin* / холін; *éter* / ефір; *etylacetát* / етилацетат; *izobután* / ізобутан; *izoprén* / ізопрен; *laktát* / лактат; *laktón* / лактон; *leucin* / лейцин; *lipáza* / ліпаза; *manganistan* / перманганат; *melamin* / меламін; *metanol* / метанол; *metol* / метол; *myoglobín* / міоглобін; *mučín* / муцин; *nitrát* / нітрат; *palmitin* / пальмітин; *plazmin* / плазмін; *prolin* / пролін; *protamin* / протамін; *pyrogalol* / пірогалол; *ribóza* / рибоза; *síran* / купорос; *sulfát* / сульфат; *toluén* / толуол; *valín* / валін; *uhlíčan* / карбонат; *xylén* / ксилол.

Іменники, що ввійшли до цієї групи, є назвами газів (*aldehyd* / альдегід; *amoniak* / аміак; *bután* / бутан; *dusík* / азот; *hélium* / гелій; *chlórpičkin* / хлорпікрин; *fosgén* / фосген; *formaldehyd* / формальдегід; *etán* / етан; *metán* / метан; *propán* / пропан), рідин (*chlorid* / хлорид; *chloroform* / хлороформ), металів (*cín* / олово; *hliník* / алюміній; *meď* / мідь; *zlato* / золото; *železo* / залізо). Наприклад: *Dodnes sú hory bohaté na zlato a striebro, meď, olovo, antimón a cín* (SME. Denník. Bratislava: Petit Press 05.04.2010); *Len na málo častí sa použili iné materiály, než je hliník - napríklad do predných stípkov sú z bezpečnostných dôvodov vložené rúrky z ocele vysokej pevnosti* (Korzář. Týždenník. Košice: Petit Press 13.01.2012); "... ale rozhodne nejde o umelé vytvorenie iného života na Zemi alebo dokonca o dôkaz, že vo vesmíre môže byť život postavený na základe

iných prvkov než je **vodík, kyslík, uhlík, dusík, Jiří Grygar fosfor a síra**” (SME. Denník. Bratislava: Petit Press 08.12.2010).

Такі речовини можуть бути отруйними (*adamsit / адамсит; anilín / анілін; fosgén / фосген; fungicíd / фунгіцид; heroín / героїн; chlorál / хлорал; kreolin / креолін; lakrimátor / лакриматор; naftalín / нафталін; nikotín / нікотин; sarín / зарин; pesticíd / пестицид; pyridín / піридин; soman / зоман; toxín / токсин*), вибуховими (*ammonal / амонал; amonit / амоніт; dynamit / динаміт; hexogén / гексоген; kordit / кордит; melinit / мелініт; napalm / напалм; trotyl / тротил*) тощо, їх використовують у медицині, сільському господарстві, промисловості.

Назвами хімічних речовин, елементів, сполук виступають також і плюративи: *amíny / аміни; aminokyseliny / амінокислоти; nekovy / неметали; polyméry / полімери; sacharidy / вуглеводи; vitamíny / вітаміни*.

Форми множини іменників, що увійшли до цієї лексико-семантичної групи, вживаються здебільшого у науковому стилі тих галузей, які вивчають властивості речовини (хімія, металургія), оскільки виникає потреба у виділенні за якісними ознаками та називанні різних видів речовини. Наприклад: *Zárodky dutín sa vytvárajú v mieste výskytu inej fázy (karbidy, sulfidy, precipitáty, vtrúseniny, atď.* (Nova Biotechnologica. Revue fakulty prírodných vied. Trnava: UCM 2004, roč. 4, č. 1). Як зазначає В.І. Дегтярьов, професійна диференціація і розрізнення різновидів однойменних речовин надає значенню форм множини речовинних імен узагальнюючого змісту [8, с. 187].

Значно рідше такі форми множини іменників цієї групи зустрічаються у художньому мовленні. Здебільшого вони є виявом образно поетичного індивідуально – авторського мовлення: *Faidra vedela, že po úspechoch na javisku prídu úspechy aj u mužov, že z úspechov na javisku, na striebornom plátne a televíznej obrazovke alebo v rozhlase zrodia sa aj spoločenské úspechy a postavenie, že ju bude poznať každý občan v údolí Modrej rieky, ktoré je jej vlasťou, že ju zasypú slávou, titulmi, cenami, uznaniaми a blyšiacimi sa **metálmi**, ktoré žene najmenej pristanú* (Ťažký, L.: Fantastická Faidra. Bratislava: Smena 1991. 162 s.).

3. Назви корисних копалин, мінералів, атмосферних явищ

До групи назв корисних копалин, мінералів входять такі іменники:

3.1. Назви корисних копалин (*uhlie / вугілля; rašelina / торф; hora / нафта*).

3.2. Назви ґрунтів (*bahno / мул; hlina / глина; humus / гумус; piesok / пісок; pieskovec / піщаник; podzol / підзол; pôda / ґрунт; rula / гнейс*).

3.3. Назви гірських та морських порід (*amfibolit / амфіболіт; andezit / андезит; argilit / аргіліт; čadič / базальт; bentonit / бетоніт; gabro / габро; vápenec / вапняк; žula, granit / граніт; diabas / діабаз; diorit / діорит; magma / магма; fosforečan / фосфорит; šungit / шунгіт; jaspis / яшма*).

3.4. Назви мінералів (*achát / агат; azbest / азбест; dolomit / доломіт; hematit / гематит; glaukonit / глауконіт; chalcedón / халцедон; chromit / хроміт; křišťál / кришталь; kremeň / кварц; olivín / олівін; ónux / онікс; opál / опал*;

rubín / рубін; sadrovec / гіпс; zafír / сафір; zeolit / цеоліт; zirkón / циркон.

3.5. Назви атмосферних явищ (*čl'arpanica / сльота; dážd' / дощ; hmla / туман; inovat' / іній; ľad / лід; rosa / роса; smog / смог; sneh / сніг; firn / фірн; prach / порох; vlhkost' / вологість; vzduch / повітря*).

3.6. Назви різновидів мінералів – коштовне, напівкоштовне каміння (*akvamarín / аквамарин; alexandrit / олександрит; ametyst / аметист; diamant / діамант; granát² / гранат²; chryzoberyl / хризоберил; chryzolit / хризоліт*).

Відмітимо, що основна форма граматичного вираження названих лексем – форма числа однини. Та оскільки число іменників “... належить до категорій, які обслуговують не слово в цілому, а його окремі лексико-семантичні варіанти” [10, с. 66], то більшість субстантивів, що ввійшли до цієї лексико-семантичної групи, утворюють форму множини, проте, така множина не виступає числовим корелятом форми однини.

Матеріально-речовинні іменники, утворивши форму множини, набувають нових семантичних відтінків:

1. На основне значення маси-речовини у формах множини нашаровується сема простору, площі: *piesok/nicok – piesky/nicku*, наприклад: *Je zovreté horúcimi pieskami, horčicovožltými skalami a na skutočné more sa podobá ako kostra udenáča na veľrybu* [SME. Denník. Bratislava: Petit Press 10.01.1994].

2. Форма множини вказує на конкретний різновид певної речовини. Наприклад: *Magické drahé kamene – opály patria medzi drahokamy, ktoré opriada množstvo legiend* [Korzár. Týždenník. Košice: Petit Press 15.04.2011].

3. Форма множини утворюється також і в тому випадку, коли матеріально-речовинний іменник називає не власне речовину, а, внаслідок метонімічного вживання, окрему частину речовини або виріб з неї. Тобто відбувається опредметнення, конкретизація значення. Таке вживання сприяє образності, експресивній загостреності, наприклад: *Palác má 1778 izieb. Je vybavený krištáľovými vázami a kvetmi zo zlata, zafírov, rubínov, smaragdov a brilantov* [SME. Denník. Bratislava: Petit Press 4.3.1997].

Отже, назви корисних копалин, мінералів та назви атмосферних явищ – це лексеми, які вживаються у формі однини, проте є й такі, що утворюють форму множини, набувши нових семантичних значень.

4. Назви текстильних, будівельних та інших матеріалів

Назви текстильних, будівельних та інших матеріалів є іменниками *singularia tantum*, які позначають продукцію будь-якого промислового виробництва. З-поміж названих іменників виділяємо такі тематичні підгрупи:

4.1. Назви тканин: *bavlna / бавовна; brokát / парча; damask / дамась; hodváb / шовк; gáza / марля; flanel / фланель; kaliko / міткаль; kašmír / кашемір; keper / саржа; koverkot / коверкот; krepťarokén / креспарокен; krepsatén / креспатин; kretón / кретон; křimpen / кримпен; ; tenčester / вельвет; marokén / марокен; marcelín / марселін; mušelín / муслін; nylon / нейлон; ; perkál / перкаль; plátno / сукно; plst' / фетр; popelín / поплін; plyš / плюш; satén / сатинет; taft / тафта; tyl / тюль; šifón / шифон; zamat / оксамит.*

4.2. Назви будівельних матеріалів: *adobe* / саман; *asfalt* / асфальт; *azbest* / азбест; *alabaster* / алебастр; *anhydrit* / ангідрит; *asfalt* / асфальт; *betón* / бетон; *betonit* / бетоніт; *bitúmen* / бітум; *drevo* / деревина; *hrdza* / іржа; *eternit* / етерніт; *linkrusta* / лінкруст; *linoleum* / лінолеум; *mikroporit* / мікропорит; *otietka* / шпаклівка; *palisander* / паліандр; *plastbetón* / пластбетон; *plynobetón* / газобетон; *penosilikát* / піносілікат; *penový betón* / пінобетон; *ruberoíd* / рубероїд; *sadra* / гіпс; *sklolaminát* / скловолокно; *sololit* / фіброліт; *tehla* / цегла; *tmel* / герметик; *várno* / ванно; *várepes* / ракушняк.

4.3. Назви сплавів, синтетичних смол, волокон, полімерів: *amoniak*, *čpravok* / амоніак; *austenit* / аустеніт; *bakelit* / бакеліт; *celofán* / целофан; *dural* / дюралюміній; *fenoplast* / фенопласт; *feromangán* / феромарганець; *galalít* / галаліт; *guta*¹ / **гу́ма**¹; *elinvar* / елінвар; *invar* / інвар; *karfolit* / карболіт; *konštantán* / константан; *liatina* / чавун; *mosadz* / латунь; *nichrom* / ніхром; *nikel* / нікель; *ocel* / сталь; *orlon* / орлон; *plast* / пластик; *plexisklo* / плексиглас; *polyester* / поліестер; *pyroferal* / пірофераль; *sklolaminát* / склопластик; *silumin* / силумін; *stelit* / стеліт; *teflon*, *teflón* / тефлон; *zmäkčovadlo* / пластифікатор.

4.4. Назви добрива, отрутохімікатів: *citrofosfát* / нітрофоска; *fosforečnan* / фосфат; *herbicíd* / гербіцид; *heteroauxín* / гетероауксин; *humus* / перегній; *kompost* / компост; *puđret* / пудрет; *superfosfát* / суперфосфат.

4.5. Назви барвників, лаків, фарб: *akvarel* / акварель; *alizarín* / алізарин; *atrament* / чорнило; *hematoxylín* / гематоксилін; *eozín* / еозин; *karmín* / кармін; *lakmus* / лакмус; *metylviolet* / метилвіолет; *metyloranž* / метилоранж; *purpurín* / пурпурин; *ultramarin* / ультрамарин; *umbra* / умбра; *magenta* / пурпур.

4.6. Назви продуктів парфумерії: *dezodorant* / дезодорант; *gél* / гель; *krém* / крем; *mydlo* / мило; *parfum* / парфуми; *pižmo* / мускус; *puđer* – пудра; *ruž* / помада; *šampón* / шампунь.

4.7. Назви продуктів переробки вугілля і нафти (*benzén* / бензин; *benzín* / газолін; *petrolej* / гас; *decht* / дьоготь; *terpentín* / скипидар). Окремою є підгрупа іменників, які позначають відходи виробництва, рештки: *hnoj* / послід; *koagulant* / коагулянт; *melasa* / маляс; *popol* / попіл; *šrot 2/скрап*².

Отже, в аналізованих іменників значення маси-речовини закріплено за граматичною формою однини, наприклад: *A pokojne to môže byť aj nový **parfum** of Vasecho* (Korzár Košický Večer. Týždenník. Košice: Petit Press 10.04.2012);

*V hosťovskej stál pekný nábytok čalúnený parádnym a iste drahým **hodvábnym atlasom**, no na dve kreslá už nezvyšilo, a tak mali iba základné hrubé **plátno*** (N.V. Gogoľ “Mŕtve duše” Bratislava: Petit Press 2006. 378 s. Preklad: Dana Lehútová);

*Stále ešte chýbajú peniaze na nábytok, **linoleum** a ďalšie vybavenie* (MY Trenčianske noviny. Týždenník. Bratislava: Petit Press 04.07.2011); *Predám päť jazdeckých koní s PP a dám **hnoj** za odvoz* (MY Novohradské noviny. Týždenník. Bratislava: Petit Press 12.03.2012); *Odstraňovať zo vzduchu päť prchavých organických látok: **benzén, trichlóretylén, toluén, oktán a alfa - pinén*** (SME. Denník. Bratislava: Petit Press 05.11.2009).

Також відзначимо і випадки утворення форм множини вище наведених іменників. По-перше, форма множини таких іменників диференціює речови-

ни на види, сорти, тобто виконує сорторозрізнявальну функцію. Наприклад: *Navyše troch z vás odmeníme voňavkami Celine Dion* (SME. Denník. Bratislava: Petit Press 14.07.2010). *Vtedy už fungovali obuvnícke, ševcovské dielne, v ktorých šili topánky z hovädzej kože, kozinky, na drahé modely boli určené hodváby, brokát, zamat* (SME. Denník. Bratislava: Petit Press 30.09.2010).

По-друге, множина цих іменників вказує на різнорідність: *Vhodnejšie sú tekuté mydlá a hydratačné sprchové gély, napríklad s obsahom lipidov* (SME. Magazín zdravia. Bratislava: Petit Press 24.05.2012). По-третє, для назви виробів тієї чи іншої речовини з опредметненим значенням: *Ako potáhodové látky sú populárne hlavne zamaty, či už so vzorom, alebo bez* (Pekné bývanie. Bratislava: Spoločnosť 7 plus, 2010, č. 11). У цьому випадку форма множини вказує на множинність цих предметів.

5. Назви продуктів функціонування організму

Підгрупа назв продуктів життєдіяльності організму об'єднує лексеми, що вживаються в однині: *adrenalin / адреналін; ambra / амбра; hematúria / гематурія; hemolymfa / гемолімфа; heparin / гепарин; hydrolymfa / гідролімфа; ejakulát / еякулят; extravazát / екстравазат; krv / кров; lymfa / лімфа; mlieko / молоко; moč / сеча; močovina / сечовина; pepsin / пепсин; peptid / пептид; peptón / пептон; pot / пот; propolis / прополіс; purín / пурин; sekret / секрет; sekretin / секретин; slina / слина; slza / слюза; výpotok / випіт; žlč / жовч.*

Як бачимо, основна форма граматичного вираження назв продуктів функціонування організму – форма однини: *Lieh, v ktorom sa propolis lúhuje, sa odparí a na rane sa spraví film, ktorý zabráni, aby sa infekcia šírila* (SME. Denník. Bratislava: Petit Press 03.08.2012); *Po premasírovaní sa rozprúdi lymfa a organizmus sa aj odvodní* (Zdravie. Bratislava: Spoločnosť 7 plus, 2011, ч. 04); *Hovorí, že za normálnych okolností je pot bezfarebný a bez zápachu* (SME. Magazín zdravia. Bratislava: Petit Press 23.08.2012).

Проте окремі іменники утворюють форму множини, яка називає велику кількість даної речовини, наприклад: *Nebola to radosť z herectva, ale slzy, pot a krv* (SME. Magazín TV oko. Bratislava: Petit Press 06.09.2012).

В процесі проведеного дослідження матеріально-речовинних іменників сучасної словацької мови можна підсумувати, що такі іменники входять до складу різних терміносистем з різним ступенем складності семантичної структури, але при цьому не характеризуються широкими сферами комунікативного функціонування. Наведена класифікація дозволила достатньою мірою упорядкувати лексичний склад названих іменників у словацькій мові та здійснити їх комплексну лексико-семантичну характеристику. Зауважимо, що матеріально-речовинні іменники не мають спеціальних показників для вираження основної лексичної семи у називному відмінку. Граматична сема кількості, частковості у родовому відмінку цих іменників отримує можливість формального вираження за допомогою флексії *-u* для іменників чоловічого роду (взірець відмінювання *dub*: cukr-*u*, lieh-*u*, betón-*u*, aspirín-*u*), тобто спостерігається часткове охоплення формальними характеристиками іменників

одного семантичного класу [Oravec, Bajžíková, Furdík 1989 : 33]. У сучасній словацькій мові іменники із речовинним значенням вживаються у формі тільки однини, і значно менше лексем-плюративів.

Таким чином, висновки й узагальнення матеріально-речовинних іменників в писемних джерелах словацької мови та наявні у лінгвістичній літературі їх семантичні описи – нами висвітлено і доповнено новими тематичними групами та підгрупами. Кожна з цих груп характеризується особливою семантичною структурою та відображенням граматичного числа на вираження значення в актах мовлення.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – 336 с.
2. Безпояско О.К. Іменні граматичні категорії (функціональний аналіз). – К.: Наук. думка, 1991. – 172 с.
3. Безрук Л.П. Категорія числа речовинних іменників в аспекті семантики // Мовознавство. – 1982. – № 4. – С. 33 – 36.
4. Бондарко А.В. Функциональная грамматика [Текст] / А.В. Бондарко. – Л.: Наука, 1984. – 134 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. Ред. В. Т. Бусел. – Ірпінь : ВТФ Перун, 2005. – 1728 с.
6. Виноградов В.В. Русский язык (грамматическое учение о слове) / В.В. Виноградов – М. : Высшая школа, 1972. – 614 с.
7. Грамматика современного русского литературного языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой / АН СССР. Ин-т русского языка. – М.: Наука, 1970. – 767 с.
8. Дегтярев В.И. Категория числа в славянских языках. – Ростов н/Д.: Изд.-во Ростовского ун.-та, 1982. – 320 с.
9. Озерова Н.Г. Многозначность существительного и его грамматическая характеристика // Вопр. языкознания. – 1987. – № 5. – С. 87 – 93.
10. Соболева П.А. Число существительных как грамматико-словообразовательная категория // Русский язык. Функционирование грамматических категорий. Текст и контекст: Виноградовские чтения XII – XIII / Отв. ред. докт. филол. наук Н.Ю.Шведова. – М.: Наука, 1984. – 212с.
11. Horecký, J.: Dynamika slovnej zásoby. – Bratislava: Veda, 1989. – 428 s.
12. Dolník, J.: Konceptia novej morfológie spisovnej slovenčiny. – Slovenská reč, 2005, roč. 70, č. 4, S. 193 – 210.
13. Miko, F.: Rod, číslo a pád podstatných mien. – Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1962. – 252 s.
14. Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1966. 896 s.
15. Oravec, J., Bajžíková, E., Furdík, J.: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia. 2. vyd. – Bratislava: SPN, 1988. – 232 s.
16. Pravidlá slovenského pravopisu. 3., uprav. a dopl. vyd. Bratislava: Veda 2000.

17. Sokolova, M.: Nový deklináčny systém slovenských substantív. – Prešov: FF PU, 2007. – 348 s.

18. Veľký slovensko-ruský slovník. – Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1979–1995. – D. I–VI.

Інші джерела:

19. Газети: “Korzar prešovský” 2009-2013; “SME. Denník” 2009 – 2013; “MY” 2010 – 2012; “Roľnícke noviny” 2009-2011.

20. Журнали: “EVA” 2011; “Kultúra slova” 2009-2012; “Poľovníctvo a rybárstvo” 2009; Nova Biotechnologica. Revue fakulty prírodných vied. Trnava: UCM 2004.

**ЧИСЛОВАЯ СЕМАНТИКА
МАТЕРИАЛЬНО-ВЕЩЕСТВЕННЫХ
СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ СЛОВАЦКОГО ЯЗЫКА**

И.В. Нилабович

Аннотация

В статье рассматриваются субстантивы материально-вещественного значения, анализируется структура числового их оформления, выделяются материально-вещественные субстантивы, употребляющиеся в единственном числе, и материально-вещественные субстантивы, употребляющиеся во множественном числе.

Ключевые слова: материально-вещественные существительные, *singularia tantum*, существительные плюративы, форма единственного числа, форма множественного числа, категория числа.

**NUMERICAL OF SEMANTICS MATERIAL
NOUNS IN THE SLOVAK LANGUAGE**

I. Nylabovych

Summary

The article is devoted to the material nouns. There are briefly reviewed questions of analyzes the structure of their numerical processing, determined nouns material and material nouns that are used in the singular and material material nouns, used in the plural.

Key words: material nouns, *singularia tantum*, *pluralia tantum*, singular forms, the plural forms, category of number.